

2003

HET VLIEGEND HERT IN GELDERLAND

RESULTATEN 2003

VINCENT KALKMAN & SANDER WIJDEVEN

VLIEGEND HERT IN GELDERLAND – RESULTATEN 2003

2003

- tekst Vincent Kalkman & Sander Wijdeven
- productie Stichting European Invertebrate Survey - Nederland
postbus 9517, 2300 RA Leiden
tel. 071-5687670, e-mail: eis@nederland.nl
Alterra, Wageningen UR
- rapportnummer EIS2003-11
- opdrachtgever Provincie Gelderland & LNV

SAMENVATTING

In 2003 is er in opdracht van provincie Gelderland en LNV door EIS-Nederland en Alterra voorbereidend onderzoek naar het Vliegend hert in de provincie Gelderland uitgevoerd. Dit met als doel om meer informatie over de verspreiding en biotoopvoorkeur van de soort in de provincie Gelderland te verkrijgen. Deze gegevens moeten een basis vormen voor verder onderzoek voor een mogelijk in de toekomst op te stellen soortbeschermingsplan. De belangrijkste nieuwe informatie die het in 2003 uitgevoerde onderzoek heeft opgeleverd is:

- De soort blijkt in het ZO van de Veluwe niet verdwenen te zijn maar nog steeds in klein aantal voor te komen.
- In het Rijk van Nijmegen blijkt de soort op meer plaatsen te zitten dan verwacht
- In de aan Gelderland grenzende delen van Utrecht is de soort verdwenen
- Het gericht zoeken van het Vliegend hert is te tijdrovend om als inventarisatiemethode te kunnen dienen.
- Een experiment met het lokken van vliegend hert met vallen met kersen heeft geen resultaat opgeleverd.
- Het door middel van oproepjes verzamelen van waarnemingen levert veel waarnemingen op waarvan de meeste op 100 bij 100 meter nauwkeurig.
- De indruk ontstaat dat het vliegend hert op de Veluwe voorkeur heeft voor tegen de bosrand gelegen dorpjes. Hier zijn houtwallen en grasland (verpopping) dicht bij elkaar aanwezig. Mogelijke extra reden is de daar lagere predatie door wild zwijn.

1. INLEIDING

Het vliegend hert is één van de soorten van de habitatrictlijn waarvoor de provincie Gelderland van groot belang is. Het is daarom voor de provincie belangrijk om goed inzicht te hebben in de verspreiding van de soort en de biotoopeisen die de soort in Gelderland stelt. Om hierover meer informatie te krijgen is in 2003 in opdracht van provincie Gelderland en LNV door EIS-Nederland en Alterra voorbereidend onderzoek naar het Vliegend hert in de provincie Gelderland uitgevoerd.

Uit bestaande verspreidingsgegevens blijkt dat het vliegend hert vroeger op de Veluwe een wijdere verspreiding heeft gehad. Niet bekend is of het inkrimpen van het areaal nog steeds plaatsvindt. De bekende gegevens over de ecologie en habitat van de soort zijn samengevat in Huijbregts (2002, 2003). Er is vrij veel over de soort bekend, daarentegen is onduidelijk wat de precieze habitat van de Veluwse populatie is. Behoud van het vliegend hert kan tevens een kwaliteitsimpuls voor het bosbeheer opleveren. Voor behoud en versterking van het leefgebied is allereerst inzicht in de verspreiding en mogelijkheden tot habitat karakterisering noodzakelijk. Een voorstudie is hiervoor het aangewezen middel. Om meer kennis over de verspreiding van de soort te krijgen werden oproepjes in regionale kranten geplaatst. Voor het verkrijgen van meer informatie over de biotoop en de mogelijkheden voor veldonderzoek werden er een aantal velddagen gemaakt. Dit rapport geeft een overzicht van de resultaten die deze werkzaamheden hebben opgeleverd.

2. DOELSTELLING

Deze voorstudie heeft twee doelen: (1) het beter in kaart brengen van de huidige verspreiding zodat voortaan in het beheer beter rekening kan worden gehouden met het voorkomen van de soort, en (2) het onderzoeken van de mogelijkheden om de habitat van de soort beter te omschrijven om zodoende gerichte beheer- en beschermingsmaatregelen voor de soort te kunnen formuleren.

3. INFORMATIE OVER DE VERSPREIDING VAN HET VLEGEND HERT

Oproepjes

Voor het verkrijgen van waarnemingen van het vliegend hert zijn er in 2003 de volgende acties ondernomen:

- persberichten naar 70 lokale kranten en tijdschriften
- persberichten naar afdelingen van KNNV, IVN en vogelwerkgroepen
- Radiouitzending op Vara Vroege Vogels
- Televisie-uitzending op omroep Gelderland (Gerrit Rekers)

Daarnaast is dezelfde actie gehouden in provincie Utrecht en zijn een aantal landelijke bladen benaderd. Het is onduidelijk in hoeveel gevallen dit tot plaatsing heeft geleid. Landelijk hebben de oproepjes in ieder geval gestaan in *Natura* (KNNV), *de Volkskrant* en *Argus*. Daarnaast hebben stukken gestaan in de Gelderlander en op een aantal internetsites. In totaal hebben uiteindelijke enkele tientallen organisaties de digitale bestanden opgevraagd en waarschijnlijk heeft dit in veel gevallen tot plaatsing geleid.

In de omgeving van Vierhouten is Gerrit Rekers zeer actief geweest met het verzamelen van waarnemingen en in totaal zijn maar liefst 80 waarnemingen via hem binnengekomen. Hij heeft dan ook in belangrijke mate bijgedragen aan het nu aanwezig waarnemingenoverzicht.

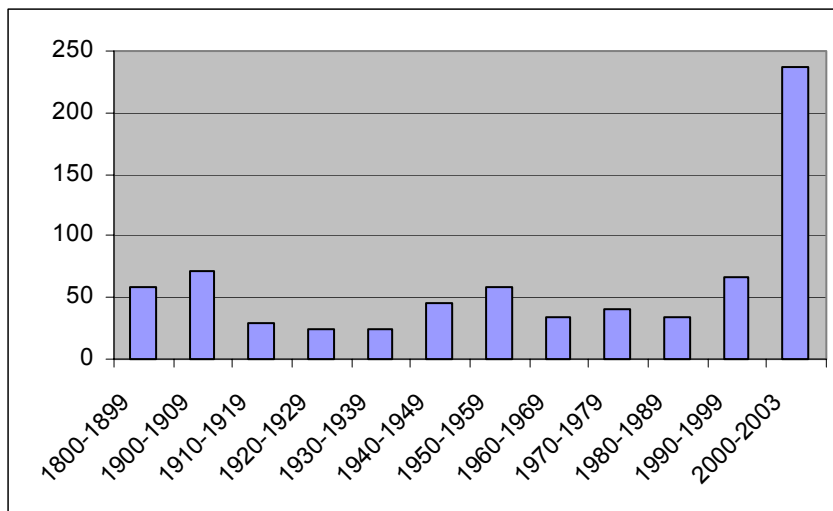
Resultaten van de oproepjes

In totaal heeft het plaatsen van de oproepjes 170 betrouwbare waarnemingen uit 2003 opgeleverd. Hiervan komen er 141 uit de provincie Gelderland. Aangezien er in de vijftig jaar daarvoor slechts 5 tot 6 waarnemingen per jaar bekend zijn is het plaatsen van oproepjes zeer succesvol geweest. Figuur 1 geeft een overzicht van het aantal waarnemingen per decade in de afgelopen eeuw, waaruit blijkt dat de extra aandacht tot veel meer waarnemingen heeft geleid. Naast waarnemingen uit 2003 hebben we ook enkele tientallen waarnemingen van oudere datum ontvangen.

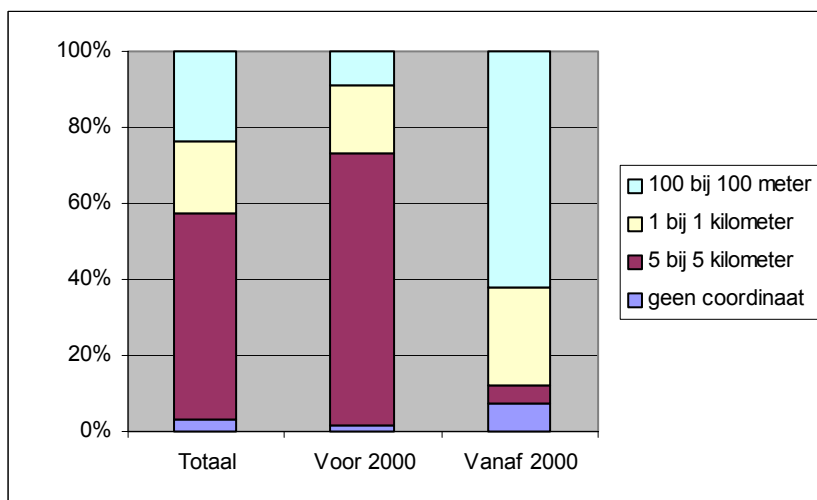
Probleem met veel oude waarnemingen is dat de locaties vaak onnauwkeurig zijn genoteerd waardoor de waarnemingen op zijn hoogst op 1 bij 1 kilometer nauwkeurig te traceren zijn (zie figuur 2). In 2003 is

geprobeerd om de waarnemingen zo nauwkeurig mogelijk vast te leggen. In de oproepjes is dit speciaal benadrukt. Daarnaast zijn waarnemers in veel gevallen benaderd voor meer specifieke informatie over de locaties. In totaal is meer dan de helft van de nieuw binnengekomen waarnemingen op 100 bij 100 meter nauwkeurig gedocumenteerd.

De genoemde 170 waarnemingen zijn naar onze inschatting allen betrouwbaar. Naast deze waarnemingen zijn er ongeveer 10 [het is mij onduidelijk of dit nu overeenkomt met de genoemde aantallen waarnemingen, er kwamen er toch in totaal 170 binnen?] als onbetrouwbaar bestempeld. Het gaat hierbij om opmerkelijk locaties waarbij de waarnemer geen goede beschrijving van het dier kon leveren of waarnemingen waarbij bij navraag bleek te gaan om andere soorten (meikever, neushoornkever).

Figuur 1: aantal waarnemingen van het vliegend hert per decade

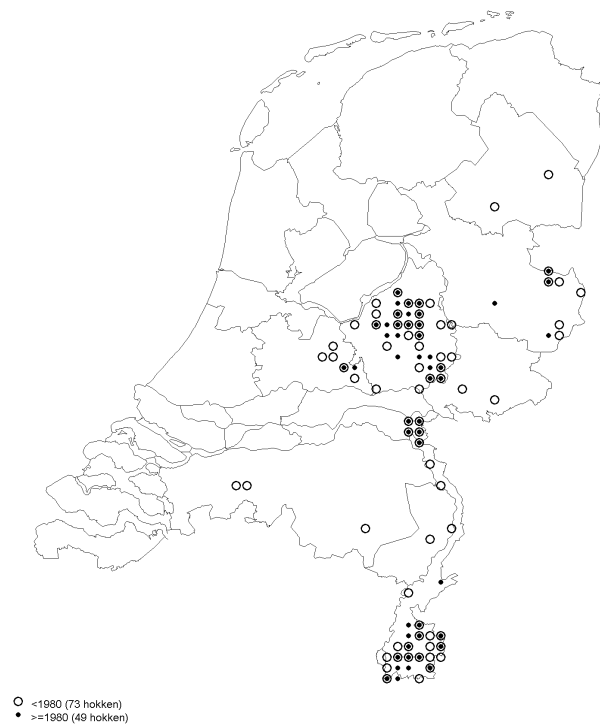

Figuur 2: nauwkeurigheid van de locatiebeschrijvingen in verschillende periodes uitgedrukt in percentages van het totaal aantal waarnemingen.

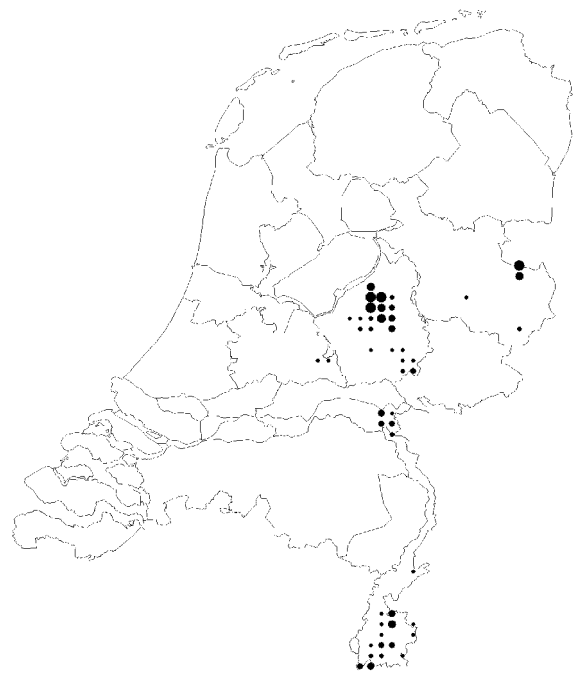
Verspreiding in Nederland

Figuur 3 geeft een overzicht van de waarnemingen in Nederland in de periode voor 1980 en de periode vanaf 1980. De soort was voor 1980 al verdwenen uit delen van Nederland (zoals Noord-Brabant en Drenthe) en in andere delen van Nederland lijkt het areaal in die periode kleiner te zijn geworden (o.a. Veluwe). Oproepjes in Utrecht en veldwerk aldaar heeft in 2003 geen nieuwe waarnemingen uit deze provincie opgeleverd. Op het moment wordt dan ook aangenomen dat deze voor Gelderland relevante populaties verdwenen zijn. Figuur 4 laat zien dat het aantal waarnemingen na 1980 per 5 bij 5 km-hok

vooral hoog is in de omgeving van Vierhouten en in Twente. Het aantal waarnemingen van de Zuid-Veluwe, het Rijk van Nijmegen en zuidelijk Limburg is lager.

○ <1980 (73 hokken)
● ≥1980 (40 hokken)

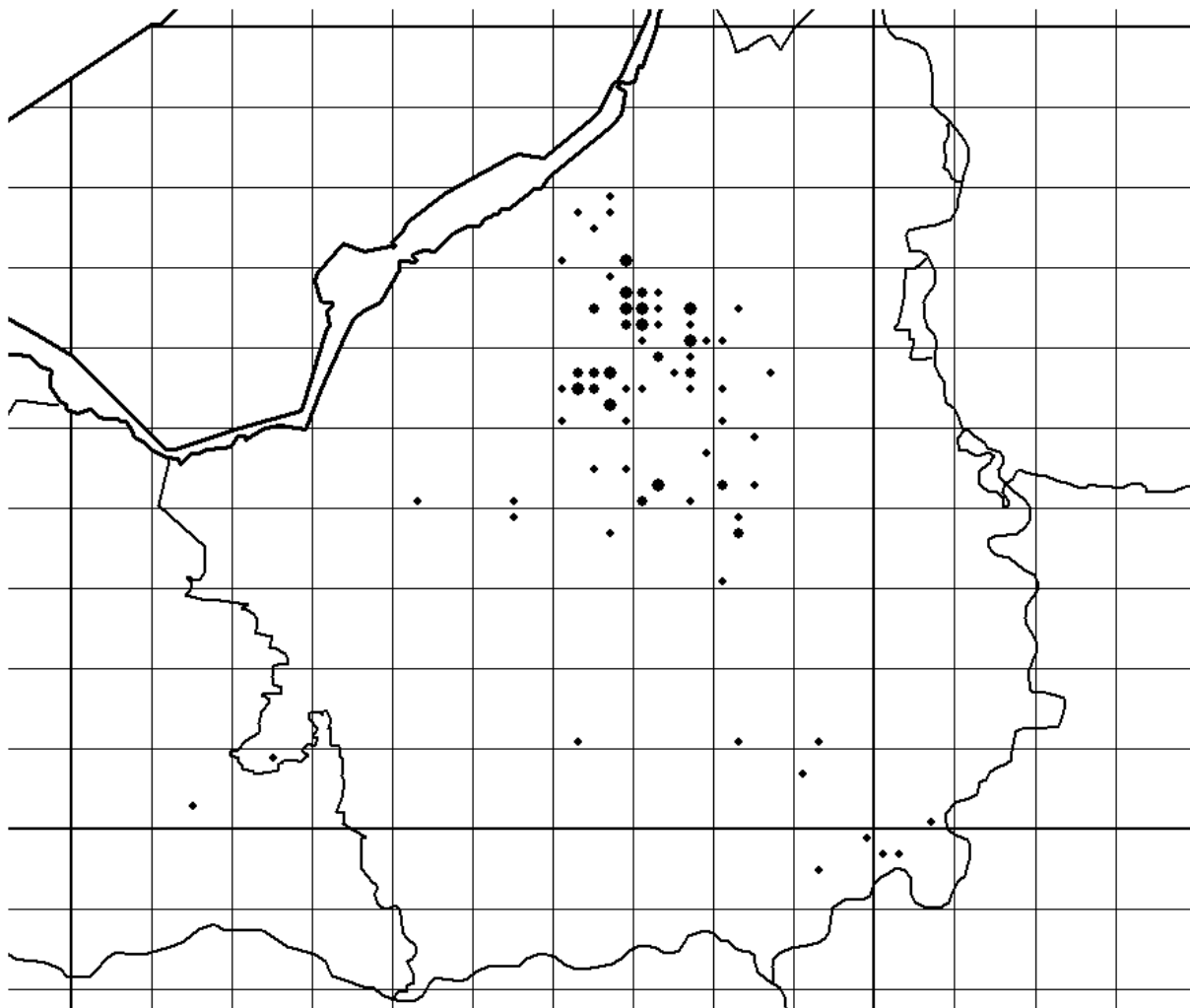
● 1 record (19 hokken)
● 2 records (9 hokken)
● 3-4 records (7 hokken)
● 5-8 records (5 hokken)
● 9-15 records (4 hokken)
● 16-30 records (1 hok)
● 31-60 records (4 hokken)

Figuur 3: Verspreiding vliegend hert voor (open rondjes) en vanaf (stippen) 1980

Figuur 4: Aantal waarnemingen van Vliegend hert per 5 bij 5 km-hok vanaf 1980

Verspreiding Gelderland

In Gelderland komt het vliegend hert voor op de Veluwe en het Rijk van Nijmegen. Van het Rijk van Nijmegen zijn naast waarnemingen uit 2003 een tiental waarnemingen uit de jaren tachtig en negentig binnengekomen. Uit deze waarnemingen blijkt dat de soort daar toch op een aantal plekken nog aanwezig is. Waarnemingen komen vooral van de Heilige Landstichting, Dekkerswald en de Sint Jansberg. Figuur 5 geeft de verspreiding van het vliegend hert op de Veluwe vanaf 1980. De soort komt daar vooral voor in de omgeving Vierhouten en Elspeet. In een groot gebied daaromheen zijn ook waarnemingen verricht maar hier lijken de aantallen in ieder geval lager te zijn. In de omgeving van het Aardhuis en Hoog Soeren is de soort wel weer vaker waargenomen. De nieuwe waarnemingen laten zien dat de soort over een groot gebied aanwezig is maar het is onduidelijk of dit gebied nu beschouwd moet worden als één grote populatie. In tegenstelling tot wat eerder gedacht werd blijkt de soort nog steeds op de ZO-Veluwe voor te komen. Dit jaar werden er enkele waarnemingen uit deze regio ontvangen; deels uit rapporten van Natuurmonumenten en deels waarnemingen die we ontvingen als reactie op de oproepjes. Zeven van deze waarnemingen komen uit de omgeving van het plaatsje De Steeg. Blijkbaar zijn hier enkele voor de soort geschikte houtwallen of bosopstanden aanwezig.

Figuur 5: verspreiding vliegend hert in de periode vanaf 1980. Grote stippen betreffen km-hokken met vijf of meer waarnemingen.

4. INFOMATIE OVER DE BIOTOOPVOORKEUR

Veldwerk

In totaal zijn er 5 dagen of dagdelen doorgebracht in gebieden waarvan er bekend is dat er vliegend hert voorkomt. Twee keer zijn daarbij plekken bezocht waar Gerrit Rekers in voorgaande jaren exemplaren heeft gezien. In totaal heeft het veldwerk slechts 1 waarneming van 1 individu opgeleverd. Ten westen van Apeldoorn is ge-experimenteert met het lokken met behulp van kersen, dit heeft geen resultaat opgeleverd.

Belangrijkste conclusie is dat meer gedetailleerde waarnemingen noodzakelijk zijn voordat het mogelijk wordt gericht het biotoop te karakteriseren. De huidige waarnemingen zijn niet specifiek genoeg en/of omvatten een relatief groot oppervlak waarin diverse habitats voorhanden zijn. Doordat de soort zeldzaam is en de aantallen en daarmee de trefkans zeer laag, kost veldwerk, gebaseerd op deze waarnemingen, dus teveel tijd. Hierdoor is vervolgonderzoek naar de biotoopvoorkeur van het vliegend hert door in het veld individuen van de soort te zoeken in dit stadium nog niet haalbaar.

Nieuwe informatie over biotoopvoorkeur

De precieze biotoopeisen van het Vliegend hert op de Veluwe zijn niet duidelijk. Belangrijke vraag hierbij is of het huidige verspreidingspatroon is ontstaan door historische factoren of dat inderdaad grote delen van de Veluwe ongeschikt zijn. Hierbij spelen mogelijk zowel het biotoop als de verspreiding en vestiging van de soort een rol. Toekomstig onderzoek zal hierover uitsluitsel moeten geven. Ondanks dat het

veldwerk praktisch gezien vooralsnog te weinig mogelijkheden biedt om gericht onderzoek te doen heeft het bezoeken van bekende vindplaatsen en de grote hoeveelheid nieuwe waarnemingen wel nieuwe ideeën over de biotoopvoorkeur opgeleverd. Tijdens het veldwerk en het bekijken van de nieuwe waarnemingen viel op dat relatief veel waarnemingen worden verricht in gebieden waar dorpjes aan bos grenzen. Deels kan dit verklaard worden doordat op deze plaatsen veel waarnemers aanwezig zijn (achtertuinwaarnemingen). Maar de indruk ontstaat dat er ook sprake lijkt van een daadwerkelijke voorkeur voor deze plekken. Voorbeelden van dorpjes met veel waarnemingen zijn Hoog Soeren, Vierhouten, Elspeet en mogelijk De Steeg. De combinatie van houtwallen (relatief open in vergelijking met gesloten bos, zonbeschenen, veel eikenstobben en regelmatige beheerwerkzaamheden) en nabijgelegen zonbeschenen grasveld (verpoping) zorgt misschien voor gunstige omstandigheden. Een extra verklaring zou kunnen zijn dat de larven op deze locaties geen of minder last hebben van wilde zwijnen aangezien veel van deze houtwallen en grasvelden zijn uitgerasterd.

5. AANBEVELINGEN

Voordat het bosbeheer rekening kan houden met het voorkomen van vliegend hert moet hier eerst meer informatie over beschikbaar komen. Aan de hand van deze voorstudie kan nog geen gericht veldwerk worden opgezet om het biotoop nader te karakteriseren, op basis waarvan een gericht beheer- en beschermingsplan kan worden opgesteld. Wel kan worden geconcludeerd dat de extra aandacht heeft geleid tot een toename in waarnemingen. Wanneer deze waarnemingen specifiek van aard worden (precieze locatie, tijdstip, habitat, etc.) dan kan deze vervolgstap wellicht wel worden gezet. Het gericht benaderen van een aantal potentiële waarnemers die actief betrokken zijn bij natuurbehoud wordt voorgesteld. Een vervolg van de waarnemingen, meer gericht op het in detail vastleggen van gegevens wordt in aansluiting hierop aanbevolen. De verwachting is dat deze benadering in enkele jaren wel de benodigde informatie op kan leveren voor het beoogde vervolg.

LITERATUUR

- Huijbregts, H. 2002. Het vliegend hert – een bureaustudie. EIS-rapport 2002-07.
Huijbregts, H. 2003. Beschermde kevers in Nederland (Coleoptera). Nederlandse Faunistische Mededelingen 19: 1-34.